

Atrakcyjność studiów pedagogicznych w opiniach studentów – analiza porównawcza

Students' Opinions about the Attractiveness of Pedagogy Programs – a Comparative Analysis

Słowa kluczowe: studia pedagogiczne, atrakcyjność, prestiż studiów, satysfakcja ze studiowania

Streszczenie. Artykuł prezentuje badania, których celem było zdiagnozowanie opinii studentów pedagogiki na temat atrakcyjności studiów pedagogicznych. Skoncentrowano się na poczuciu satysfakcji ze studiowania pedagogiki, planów odnośnie do wyboru pracy zgodnie z wykształceniem, poczucia dumy z bycia studentem tego kierunku oraz opinii na temat prestiżu studiów pedagogicznych. W badaniu porównano ostatnie wyniki z wynikami uzyskanymi sześć lat temu, a analiza nie ujawniła statystycznie istotnych różnic dotyczących wybranych zmiennych.

Keywords: pedagogy studies, attractiveness, prestige, satisfaction with the studies

Abstract: Popular opinions about pedagogy programs differ significantly from actual interest in the studies. On the one hand, they are popular among prospective students and those interested in studying pedagogy have a wide range of programs to choose from. On the other, these studies are considered not interesting and unattractive on the job market (cf. Klimkowska, Dudak, 2012). The aim of the research was to examine pedagogy students' opinions about the attractiveness of the program. It focused on the respondents' satisfaction with the studies, the choice of future careers that match their educational profile, the sense of pride at studying pedagogy, and their opinions about the prestige of the program. The study compared recent results with the results obtained six years ago and the analysis has not revealed statistically significant differences regarding the selected variables.

Wprowadzenie. Od wielu lat utrzymuje się przekonanie, że studia stały się masowe, bowiem co drugi młody człowiek w wieku 19 lat zostaje studentem. Wzrost liczby studentów spowodował, że „w murach uczelni znalazła się młodzież o bardzo zróżnicowanych predyspozycjach intelektualnych” (Chmielecka, Marciniak, Kraśniewski, 2010, s. 9). Dodatkowo statystyki pokazują, że w Polsce nastąpił przesył absolwentami pewnych kierunków. Swoista nadprodukcja „specjalistów” wybranych kierunków spowodowała spadek wartości wykształcenia i wzrost bezrobocia, pomimo posiadania dyplomu wyższej uczelni. Jednocześnie odnotowano braki w innych sektorach.

A. Kraśniewski, referując statystyki z roku 2009, podkreśla ów niekorzystny rozkład kwalifikacji absolwentów uczelni polskich. Młodzi Polacy wybierają w przeważającej mierze kierunki społeczno-humanistyczne i ekonomiczne (aż 41,4%), natomiast obserwuje się niedobory w naukach ścisłych (3,9%) i technicznych (7,5%) (Kraśniewski 2009, s. 87).

W literaturze prezentowane są różne koncepcje i modele kształcenia pedagogicznego w odniesieniu do kształcenia nauczycieli, pedagogów pracy, specjalistów z pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej czy też andragogów (Stochmiałek, 2014, s. 159). Przed nauczycielami, pedagogami stawiane są różnorodne wymagania związane z koniecznością posiadania odpowiednich kwalifikacji, ale również stałego rozwoju i poszerzania swoich kompetencji. Stąd też w literaturze polskiej i obcojęzycznej stale podejmowana jest dyskusja na temat jakości kształcenia pedagogicznego (por. Korthagen, Kessels, 1999; Darling-Hammond, 2000).

Zdaniem B. Śliwerskiego (2005, s. 48) pedagogiem powinna być osoba, która posiada specjalne przygotowanie do kierowania procesami socjalizacyjnymi, wychowawczymi i opiekuńczymi, przede wszystkim w działalności pozaszkolnej, ale również w szkole. Jak zauważa autor, „o ile każdy nauczyciel powinien mieć przygotowanie pedagogiczne, to nie każdy pedagog jest nauczycielem”. Absolwent studiów pedagogicznych powinien posiadać przygotowanie do pracy w różnych środowiskach wychowawczych, ośrodkach pomocy i opieki, wspomagających rozwój dzieci, młodzieży, dorosłych oraz starszych. Zatem kształcenie pedagogów powinno „uwzględniać złożoność i zmienność sytuacji i warunków, w jakich będą oni wykonywali swoją pracę czy służbę społeczną”. Do głównych zadań kształcenia na studiach pedagogicznych zalicza się zatem „kształcenie pedagogów, przygotowanie ich do pracy z różnymi grupami wiekowymi [...], wyposażeń ich w kompetencje przydatne w zawodzie nie tylko nauczyciela, ale również doradców, edukatorów, osób pomagających w profesjonalny sposób innym w radzeniu sobie z trudnościami” (Klimkowska, Dudak, 2012, s. 8).

T. Aleksander (2014, s. 139) podkreśla, że absolwent studiów pedagogicznych powinien posiadać obszerną wiedzę filozoficzną, psychologiczną, socjologiczną i historyczną oraz z zakresu biomedycznych podstaw rozwoju i wychowania. Powinna być to wiedza „z nauk pomagających pedagogom zrozumieć wieloaspektowy proces wychowania i »współdziałających« z pedagogiką w poszukiwaniu jego optymalnej formy”. Oferta studiów pedagogicznych daje również możliwość zdobycia kompetencji komunikacyjnych oraz wiedzy z zakresu pedagogiki i wybranych specjalności.

Zdaniem J. Stochmiałka (2014, s. 161–162) kształcenie pedagogiczne powinno zapewniać:

- „– wiedzę i umiejętności w zakresie oddziaływania na innego człowieka (m.in. problematyka ogólnopedagogiczna, psychologiczna i socjologiczna),
- praktyczne przygotowanie do wykonywania specjalistycznych zadań zawodowych (metodyki, praktyki, inne),
- zdobycie kompetencji do prowadzenia działalności naukowo-badawczej (proseminaria, metodologia i statystyka pedagogiczna, seminarium magisterskie),

– stymulowanie aktywności własnej studenta (aktywność w środowisku lokalnym, udział w działalności kulturalnej, aktywność sportowa, współpraca w grupie i inne”.

Wydaje się zatem, że bogata oferta edukacyjna, różnorodność form, możliwość wyboru specjalności i specjalizacji zwiększa atrakcyjność studiów pedagogicznych. Jednak dotychczasowe badania dotyczące oceny tego kierunku nie pozwalają na optymizm.

Negatywne opinie studentów na temat studiów pedagogicznych mogą wynikać z przekonania o „niskiej jakości edukacji w Polsce, o krytycznym nastawieniu przyszłych pedagogów do zastanej rzeczywistości edukacyjnej, o bardzo dużych oczekiwaniach społecznych względem szkolnictwa, o konieczności zmiany dominującego w Polsce paradygmatu edukacyjnego lub o generalnie negatywnej ocenie samej idei szkolnictwa powszechnego, w którym wszyscy uczniowie (niezależnie od zainteresowań i zdolności) otrzymują podobną, standardową usługę edukacyjną” (Antroszko, 2017, s. 871).

W świetle raportów Komisji Europejskiej (European Commission, 2013 a, b; 2015) spada atrakcyjność zawodu nauczyciela, a wśród przyczyn takiego stanu wymienia się malejący prestiż zawodu nauczyciela, niskie zarobki w porównaniu do innych pracowników umysłowych oraz mało atrakcyjne warunki pracy.

Liczne badania dotyczące kształcenia nauczycieli wskazują, że istotne jest poświęcanie uwagi temu, „aby do wykonywania tego zawodu aspirowały właściwe osoby, poddane następnie starannej selekcji i otrzymujące w procesie kształcenia odpowiednią porcję wiedzy oraz warunki do rozwoju niezbędnych umiejętności, a po ukończeniu studiów motywowane do tego, aby nadal się rozwijać” (Jelonek, Kocór, Worek, 2017, s. 179). Warto podkreślić, że taką zasadę przyjmuje się w wielu krajach, m.in. w Finlandii, Singapurze, Korei Południowej, w których wypracowano skuteczne zasady przygotowania dobrych nauczycieli. Oznacza to, że w krajach tych pedagogikę studiują najlepsi. Co ciekawe, w wymienionych państwach prowadzi się rygorystyczny nabór na studia nauczycielskie, kształcenie jest na wysokim poziomie, studia są konkurencyjne, a ich absolwenci nie mają problemu ze znalezieniem miejsc pracy w zawodzie (Barber, Mourshed, 2007, za: Jelonek, Kocór, Worek, 2017, s. 179). Kondycja kształcenia nauczycieli w Polsce jest zgoła odmienna. Zdaniem autorów studia nauczycielskie prowadzone są na różnych typach uczelni i w różnych trybach. Na wielu uczelniach nabór odpowiedniej liczby studentów prowadzony jest jedynie na podstawie zdanego egzaminu maturalnego. Stąd też liczba wykształconych w naszym kraju nauczycieli w dużym stopniu przekracza potrzeby, a w procesie rekrutacji kandydatów do tego zawodu występuje selekcja negatywna (zob. Wiłkomirska, 2004) (Jelonek i in. 2017, s. 180).

Założenia metodologiczne. Celem podjętych badań było zdiagnozowanie opinii studentów pedagogiki na temat atrakcyjności studiów pedagogicznych. Przedmiotem badań były opinie studentów odnoszące się do ich poczucia satysfakcji ze studiowania pedagogiki, planów odnośnie do wyboru pracy zgodnie z wykształceniem, poczucia dumy z bycia studentem tego kierunku oraz opinii na temat prestiżu studiów pedagogicznych. Badania przeprowadzone były w 2011 oraz 2017 roku wśród studentów

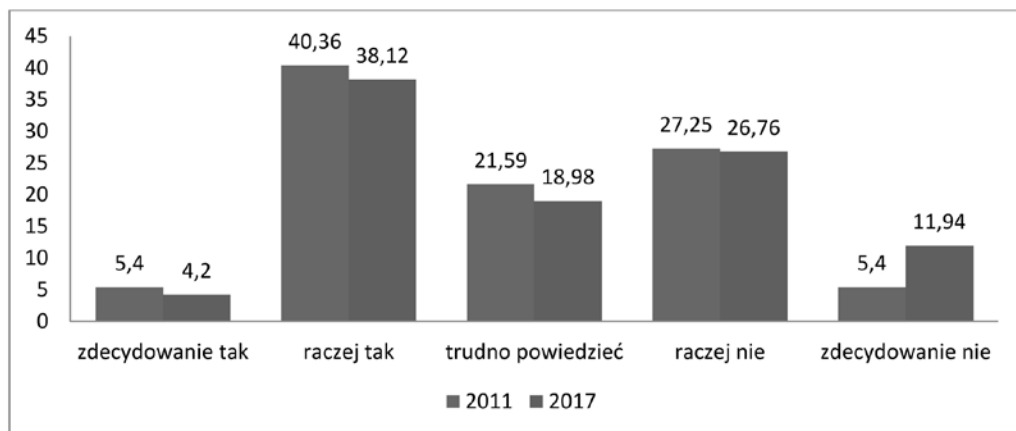
Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS oraz studentów Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. W badaniach w 2011 roku wzięło udział 389 studentów, a w 2017 roku – 287. W obu grupach dominowały kobiety – niemal $\frac{3}{4}$ badanych. W 2011 roku średnia wieku wynosiła 23,98 lat, a w 2017 – 24,54. Wśród badanej młodzieży akademickiej zarówno w pierwszym badaniu, jak i 6 lat później przeważały osoby studiujące w trybie niestacjonarnym na studiach licencjackich.

Analiza wyników badań własnych. Na drodze analiz empirycznych dążono do ustalenia, na ile badani uznają studiowany przez siebie kierunek za prestiżowy. Ocena kierunku studiów w kategoriach prestiżu niewątpliwie wiąże się z opiniami na temat prestiżu zawodu. Zdaniem W. Wesołowskiego i A. Sarapaty (1961, s. 99, za: Walczak, 2018, s. 452), prestiż zawodów „z jednej strony zależy jest od pewnych społecznych cech, jakimi charakteryzuje się każdy wykonawca danego zawodu, takich, jak np. wykształcenie, stopień posiadanej wiedzy lub stopień zamożności. Z drugiej strony jest on zależny od przyjmowanego systemu wartości, związanego zazwyczaj z jakąś ideologią społeczną. Od systemu wartości zależy, jakie to cechy zawodu brane są pod uwagę w prestiżowej ocenie i jaki jest kierunek tych ocen”. W odniesieniu do studiów powszechnie za prestiżowe uznawane są takie kierunki jak medycyna czy prawo, zatem studia, które utożsamiane są z konkretnym zawodem kojarzonym z wysokimi zarobkami i cenioną pozycją społeczną. Dla wielu istotne znaczenie ma również renoma uczelni. Co ciekawe, w przypadku studiów pedagogicznych badania przeprowadzone przez D. Dejnę i F. Nalaskowskiego (2015, s. 69) wskazują, że dla studentów pedagogiki przy wyborze kierunku studiów większe znaczenie miały bliskość domu rodzinnego oraz koszt studiów niż prestiż uczelni.

Na podstawie danych zawartych na wykresie 1 można stwierdzić, że najlicniejszą grupą badanych (w 2011 roku – 45,76% i w 2017 roku 42,32%) stanowią osoby, które uznają studia pedagogiczne za prestiżowe. Jednocześnie warto wskazać, że co trzecia osoba w obu badaniach jest odmiennego zdania, przy czym w przypadku zdecydowanie negatywnych opinii dotyczących prestiżu studiów pedagogicznych licniejszą grupę stanowią respondenci biorący udział w badaniu w 2017 roku. Taki rozkład danych, chociaż ukazuje przewagę pozytywnych ocen omawianego kierunku studiów, ze względu na stosunkowo liczną grupę niezdecydowanych oraz negatywnie oceniających pedagogikę skłania do sformułowania odpowiedzi na pytanie, na ile wybory życiowe badanych cechuje celowość i świadomość dalszych zamierzeń edukacyjnych i zawodowych.

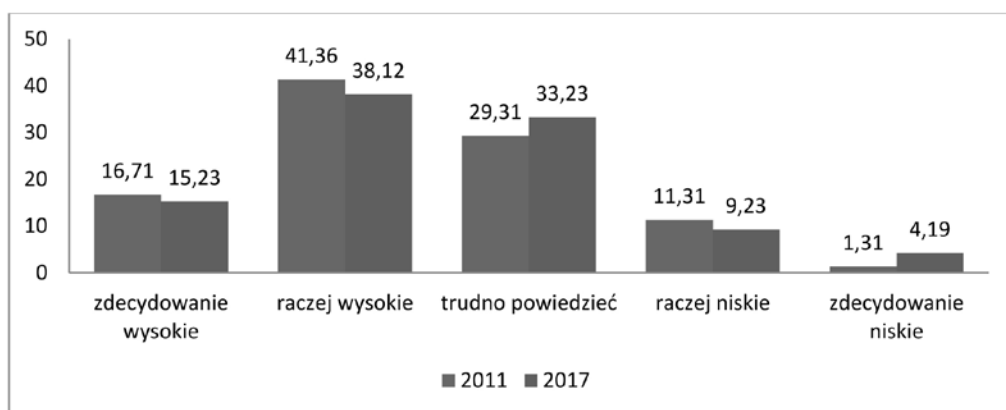
Dla wielu młodych ludzi możliwość studiowania na wyższej uczelni jest powodem do dumy i satysfakcji, nie tylko ze względu na perspektywę uzyskania wyższego wykształcenia potencjalnie gwarantującą satysfakcjonującą pracę. Powodem do dumy jest także fakt funkcjonowania w społeczności studenckiej, uczestniczenia w życiu osób, którym powiodło się w kolejnych etapach edukacji, i traktowania tego okresu w życiu jako szansy na rozwój, ale również okazję do nawiązania nowych znajomości.

Wykres 1. Prestiż studiów pedagogicznych w ocenie studentów (%)

W przeprowadzonych badaniach ustalono, że ponad połowa respondentów, zarówno w grupie przebadanej w 2011 roku (58,07%), jak i w 2017 roku (53,35%) odczuwała dumę ze studiowania pedagogiki. Jednak warto zaznaczyć, że niespełna jedna trzecia w obu grupach badawczych nie potrafiła określić swojego stanowiska w tej kwestii.

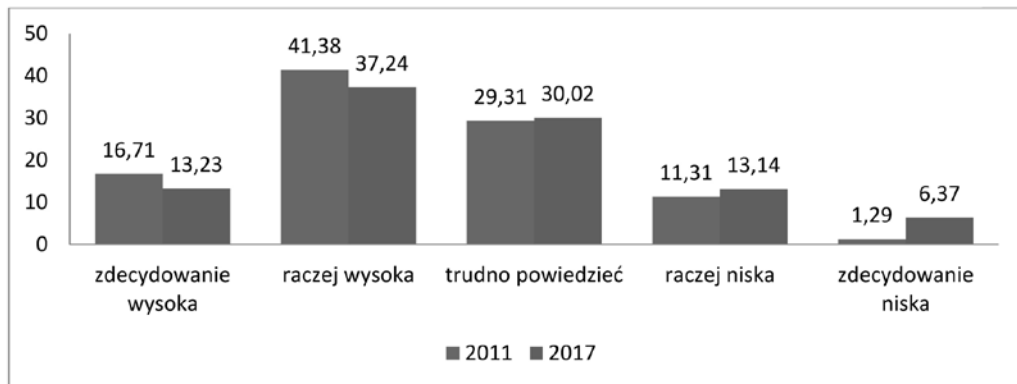
Wykres 2. Poczucie dumy badanych ze studiowania pedagogiki (%)

Podobne wyniki uzyskano w przypadku opinii studentów na temat czerpania satysfakcji ze studiowania na kierunku pedagogicznym. Ponad połowa badanych (58,07% w 2011 roku; 53,35% w 2017 roku) wskazała, że jest to dla nich źródło satysfakcji. W tym przypadku rozkład danych również wskazuje na niezdecydowanie badanych odnośnie do ich poczucia satysfakcji ze studiowania pedagogiki. Nasuwa się zatem pytanie, czy źródłem satysfakcji jest sam fakt bycia studentem jakichkolwiek studiów, czy też konkretne zainteresowania. Warto podkreślić, że w badaniach przeprowadzonych

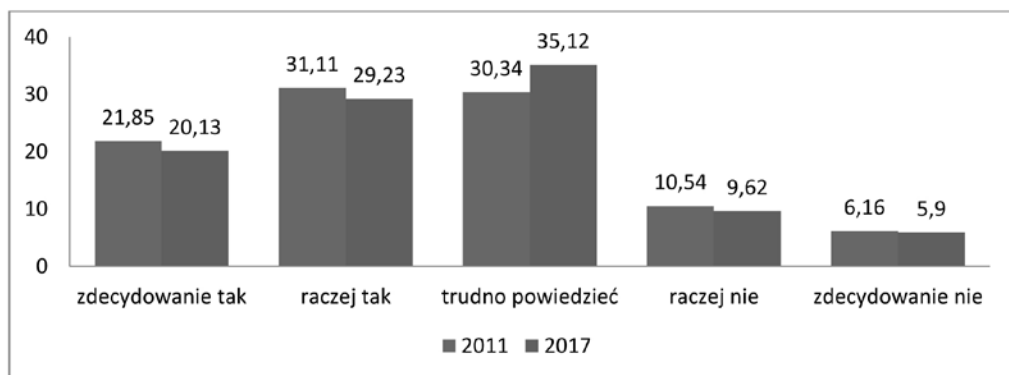
przez K. Klimkowską i A. Dudak (2012, s. 142) motywacją badanych do podjęcia studiów pedagogicznych zaraz po rozwoju własnej osobowości była konieczność uzyskania wyższego wykształcenia (wybór najłatwiejszego kierunku).

Wykres 3. Satysfakcja badanych ze studiowania pedagogiki (%)

Dane zaprezentowane na wykresie 4 wskazują, że najliczniejsza grupa badanych, zarówno w 2011 roku (46,01%), jak i 2017 (48,97%) zadeklarowała, że nie chciałaby zmienić kierunku studiów. Warto jednak zauważyć, że niemal co trzeci badany skorzystałby z takiej możliwości (30,08% w 2011 roku, 26,79% w 2017 roku). Nie można także pominąć faktu, iż co czwarty badany nie miał zdania na temat zmiany studiowanego kierunku.

Wykres 4. Zamierzenia badanych studentów w zakresie podjęcia pracy zgodnej z profilem zdobytego wykształcenia pedagogicznego

Dane zaprezentowane na powyższym wykresie wskazują, że ponad 50% badanych studentów w 2011 roku oraz niespełna taki sam odsetek w 2017 roku wiąże swoją

przyszłość zawodową z pracą pedagogiczną. Jednocześnie co trzeci badany nie potrafił określić swoich zamierzeń zawodowych. Badania porównawcze przeprowadzone w 2017 roku wskazały nieco wyższy odsetek osób niezdecydowanych. Tak liczna grupa osób mających trudność w określeniu swojej przyszłości zawodowej w kontekście wybranego kierunku studiów wynikać może z niedojrzałości respondentów w odniesieniu do planów związanych z pracą po studiach. Nie bez znaczenia również w tym przypadku jest motywacja wyboru konkretnego kierunku studiów. Powszechnie funkcjonują opinie o studiach pedagogicznych jako kierunku dla każdego, na który można się łatwo dostać. Jak pokazują badania m.in. J. Potoczego (2007, s. 296), wśród motywów wyboru tego kierunku studiów, oprócz zamiłowania do pracy z dziećmi i młodzieżą, znalazły się: przekonanie o łatwości studiowania w tej uczelni, łatwość dostania się na studia, oraz dostępność uczelni w pobliżu miejsca zamieszkania.

Podsumowanie. Zaprezentowane wyniki badań dotyczące opinii studentów pedagogiki na temat atrakcyjności studiowanego przez nich kierunku nie napawają optymizmem. Mimo stale podejmowanych dyskusji na temat konieczności podnoszenia jakości kształcenia na studiach wyższych i dążenia do wprowadzania zmian skutkujących jej poprawą, w percepcji badanych studentów na przestrzeni lat nie następuje znacząca różnica w ocenie pedagogiki jako kierunku studiów.

W tym kontekście warto zatem zastanowić się nad sytuacją zawodową nauczycieli. W Polsce dobór do tej profesji jest w dużym stopniu negatywny. Mimo to studenci często wybierają ten kierunek studiów w celu uzyskania dodatkowych kwalifikacji, dającej szansę na zatrudnienie, gdyby nie powiodły im się plany zawodowe niezwiązane ze szkolnictwem.

Zaprezentowane opinie dotyczące edukacji wyższej na studiach pedagogicznych w kontekście zawodu nauczyciela ukazują potrzebę stawiania pytań o kształtowanie przez samych wykładowców świadomości studentów na temat wartości studiów, znaczenia ich komponentów, celów i form zajęć oraz związków kształcenia akademickiego z rynkiem pracy. Wyniki badań skłaniają do refleksji, iż konieczna jest dbałość o jakość procesu kształcenia na studiach pedagogicznych, atrakcyjną ofertę dla studentów pragnących kształcić się w zawodzie nauczyciela, tym bardziej że, jak pokazują badania, zaskakująco małe znaczenie dla zdobywania umiejętności pedagogicznych nauczyciele przypisują wykształceniu kierunkowemu na uczelni, praktyce zawodowej podczas studiów, a nawet zinstytucjonalizowanym zewnętrznym formom doskonalenia zawodowego (por. Śliwerski, 2006).

Istotne zatem powinno być podejmowanie działań na rzecz podnoszenia atrakcyjności studiów pedagogicznych na rynku pracy. Zdaniem T. Aleksandra (2014, s. 146), „najskuteczniejszą strategią wdrażania studentów do pracy zawodowej, a zarazem gwarantem otrzymania tej pracy po studiach jest wczesny, dokonany już podczas studiów, debiut na rynku pracy”. Ważnym aspektem w tej kwestii jest także ocena roli i pozycji współczesnego nauczyciela. Jak twierdzi W. Dróżka (za: Potulicka, 2014, s. 65–66) „najbardziej zauważalną tendencją jest rosnąca deprofesjonalizacja roli nauczycieli,

redukcja, a nawet marginalizacja, ich profesjonalizmu i twórczości. Orientacja «na wyniki» może rodzić brak poczucia sprawstwa u pedagogów”. Zdaniem E. Potulickiej, w reformach zagubiła się orientacja humanistyczno-społeczna dążąca do kształtowania demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego.

Bibliografia

1. Aleksander T. (2014), *O poprawę sytuacji absolwentów pedagogiki na rynku pracy*, [w:] R. Bera, K. Klimkowska, A. Dudak (red.), *Jakość kształcenia w szkole wyższej. Obszar nauk pedagogicznych*, Lublin: Wyd. UMCS, s. 131–148.
2. Antroszko B. (2017), *Porównanie opinii na temat szkolnictwa studentów studiów kierunków pedagogicznych i studentów innych kierunków*, [w:] *Proceedings of the International Masaryk Conference for PH.D. Students and Young Researchers*, Magnanimitas: Hradec Králové, Czechy, s. 870–881.
3. Barber M., Mourshed M. (2007), *How the world's best performing schools systems comes out on top*, McKinsey nad Company, New York.
4. Chmielecka E., Marciniak Z., Kraśniewski A. (2010), *Krajowe ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego*, [w:] *Autonomia programowa uczelni. Projekt Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego: „Krajowe ramy kwalifikacji w szkolnictwie wyższym jako narzędzie poprawy jakości kształcenia”*, Warszawa.
5. Darling-Hammond L. (2000), *How teacher education matters*, „Journal of Teacher Education”, Vol. 51, No. 3, pp. 166–173.
6. Dejna D., Nałaskowski F. (2015), *Background przyszłych pedagogów. Na podstawie badań nad młodzieżą planującą podjąć studia pedagogiczne oraz badań nad studentami kończącymi pedagogikę*, Przegląd badań edukacyjnych. Educational Studies Review, nr 21, s. 61–80.
7. European Commission (2013a), *Study on Policy Measures to Improve the Attractiveness of the Teaching Profession in Europe*, vol. I, Final Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
8. European Commission (2013b), *Study on Policy Measures to Improve the Attractiveness of the Teaching Profession in Europe*, vol. II, Final Report, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
9. <http://www.oskko.eu/kongres1/materialy/BSliwerski-Kongres.pdf> (dostęp: 10.01.2019).
10. Jelonek M., Kocór M., Worek B. (2017), *Kandydaci do zawodu nauczyciela – kompetencje i zaangażowanie w ich rozwój*, [w:] J. Madalińska-Michalak (red.), *O nową jakość edukacji nauczycieli*, Warszawa: Wyd. UW, s. 177–203.
11. Klimkowska K., Dudak A. (2012), *Studenci pedagogiki o swoich studiach*, Białystok: Wyd. NWSP w Białymstoku.
12. Klimkowska K., Dudak A. (2012), *Studenci pedagogiki o swoich studiach*, Białystok: Wyd. NWSP w Białymstoku.
13. Komisja Europejska/EACEA/Eurydice (2015), *The Teaching Profession in Europe: Practices, Perceptions, and Policies*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
14. Korthagen F.A.J., Kessels J.P.A.M. (1999), *Linking Theory and Practice: Changing the Pedagogy of Teacher Education*, „Educational Researcher”, Vol. 28, No. 4, pp. 4–17.
15. Kraśniewski A. (2009), *Proces boloński: to już 10 lat*, Warszawa.
16. Potoczny J. (2007), *Nauczyciele akademicy i ich przygotowanie metodyczno-pedagogiczne w opinii studentów zaocznych wyższych szkół niepaństwowych*, [w:] T. Aleksander,

D. Barwińska (red.), *Stan i perspektywy rozwoju refleksji nad edukacją dorosłych*, Kraków – Radom.

17. Potulicka E. (2014), *Neoliberalny program edukacji w polskich uniwersytetach. Przypadek studiów pedagogicznych*, [w:] R. Bera, K. Klimkowska, A. Dudak (red.), *Jakość kształcenia w szkole wyższej. Obszar nauk pedagogicznych*, Lublin: Wyd. UMCS, s. 57–74.
18. Śliwerski B. (2005), *Etyczne aspekty dys(a)kredytacji pedagogiki w szkołach wyższych*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym”, vol. 8, nr 2, s. 47–60.
19. Walczak D. (2018), *Prestiż zawodu a kompetencje nauczyciela*, [w:] S. Kwiatkowski (red.), *Kompetencje przyszłości*, Warszawa: wyd. FRSE, s. 448–467.
20. Wesołowski W., Sarapata A. (1961), *Hierarchia zawodów i stanowisk*, „Studia Socjologiczne”, nr 2, s. 91–124.

dr hab. Anna DUDAK, prof. UMCS – Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: anna.dudak@poczta.umcs.lublin.pl